УДК 2:316.77:008
DOI https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.3.27

Рябко Ігор Володимирович
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри соціальної роботи та богослов'я
Класичного приватного університету
вул. Жуковського, 70-Б, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0000-8779-9051

МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Актуальність проблеми. *У сучасному суспільстві спостерігається зростання релігійного, культурного та світоглядного різноманіття, що актуалізує проблему пошуку ефективних механізмів взаємодії між представниками різних релігійних традицій. За таких умов міжрелігійний діалог набуває особливого значення як один із важливих чинників формування культурної толерантності, розвитку взаємоповаги та забезпечення мирного співіснування в умовах суспільного плюралізму. Водночас міжрелігійний діалог доцільно розглядати не як процес зміни чи уніфікації світоглядних позицій, а як форму конструктивної комунікації, що ґрунтується на визнанні права кожної людини та релігійної спільноти на збереження власної ідентичності.*

Мета дослідження. *Метою дослідження є філософсько-релігієзнавче осмислення міжрелігійного діалогу як соціокультурного феномена, що сприяє розвитку культурної толерантності, взаємоповаги та мирного співіснування представників різних релігійних традицій.*

Методи дослідження. *Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових методів, зокрема аналіз, узагальнення, порівняння та синтез, що дало змогу розкрити сутність міжрелігійного діалогу та визначити його роль у формуванні культурної толерантності.*

Результати дослідження. *У результаті дослідження встановлено, що культурна толерантність формується під впливом ціннісних, соціокультурних і комунікативних чинників, серед яких важливе місце посідає міжрелігійний діалог як практика відкритого спілкування та взаємного визнання. Доведено, що ефективний міжрелігійний діалог не передбачає нівелювання конфесійних відмінностей або трансформації догматичних засад окремих релігійних традицій, а ґрунтується на принципах поваги, рівності, свободи совісті та пошуку спільних гуманістичних цінностей. Визначено, що міжрелігійний діалог виконує інтеграційну, стабілізаційну, комунікативно-посередницьку та гуманізаційну функції, сприяючи зниженню рівня конфліктності, подоланню упереджень і формуванню культури миру. Обґрунтовано, що толерантна свідомість передбачає не обов'язкове прийняття іншої релігійної системи, а здатність визнавати право іншого на власний світоглядний вибір. Зроблено висновок, що міжрелігійний діалог є важливим механізмом гармонізації суспільних відносин, оскільки забезпечує можливість мирного співіснування різних релігійних традицій без втрати їхньої самобутності та сприяє розвитку культури взаємної поваги в сучасному суспільстві.*

Ключові слова: *міжрелігійний діалог, культурна толерантність, релігійна взаємодія, толерантна свідомість, культура миру, духовна комунікація, міжконфесійні відносини, свобода совісті, гуманізація суспільства.*

Вступ. Сучасний світ характеризується стрімким зростанням культурного, релігійного та світоглядного різноманіття, що зумовлює необхідність пошуку ефективних моделей співіснування представників різних духовних традицій. У таких умовах особливого значення набуває проблема міжрелігійного діалогу як форми соціальної взаємодії, спрямованої не лише на попередження конфліктів, а й на формування простору взаємної поваги, довіри та конструктивного співробітництва. У сучасному гуманітарному дискурсі міжрелігійний

© Рябко І. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

діалог поступово виходить за межі виключно конфесійного або богословського осмислення та набуває широкого соціокультурного значення. Він розглядається як один із механізмів забезпечення стабільності суспільства в умовах плюралізму, оскільки дозволяє представникам різних релігійних традицій взаємодіяти без заперечення власних переконань та без необхідності нівелювання конфесійних відмінностей. Важливою умовою ефективного міжрелігійного діалогу є визнання того, що релігійні традиції мають власні догматичні, світоглядні та культурні основи, які визначають ідентичність їхніх послідовників. Тому конструктивна взаємодія між представниками різних конфесій має ґрунтуватися не на взаємному прийнятті релігійних положень чи трансформації власних переконань, а на повазі до права кожної особистості та спільноти мати власну систему вірувань і цінностей.

Саме в цьому контексті особливого значення набуває поняття культурної толерантності, яка передбачає не пасивне терпиме ставлення до відмінностей, а усвідомлену готовність визнавати право іншого на власну культурну, релігійну та світоглядну позицію. У сучасних умовах міжрелігійний діалог набуває особливої актуальності через посилення глобалізаційних процесів, міграційних явищ, соціальних трансформацій та зростання кількості ситуацій, у яких представники різних релігійних груп вступають у безпосередню взаємодію. За таких умов виникає необхідність формування моделей комунікації, які дозволяють зберігати культурне та релігійне різноманіття, водночас забезпечуючи суспільну єдність і стабільність. Проблема толерантності та міжрелігійної взаємодії традиційно перебуває у центрі уваги філософських, релігієзнавчих і соціокультурних досліджень. Значний внесок у її розроблення зробили О. Боляк, І. Іванюк, В. Климов, А. Кобетяк та інші українські дослідники, які розглядають толерантність як важливу умову гармонізації міжконфесійних відносин і суспільної стабільності.

У дослідженнях О. Боляк [2] аналізуються історичні передумови становлення міжконфесійної толерантності як важливого елемента розвитку цивілізації. І. Іванюк [3] розкриває філософсько-релігійний зміст толерантності, акцентуючи увагу на її ціннісному та світоглядному вимірі. В. Климов [5] досліджує особливості міжконфесійних відносин та механізми їх толерантизації, а А. Кобетяк [6] розглядає релігійну толерантність як чинник суспільної стабільності та безпеки.

Проблематика міжрелігійного діалогу представлена у працях А. Кислого [4], який аналізує міжхристиянський діалог як складову формування соціальних і ціннісних орієнтирів суспільства. У колективній монографії за редакцією К. Вергелес та О. Предко [1] висвітлюється роль релігії та церкви у сучасних суспільних процесах, зокрема значення конструктивної міжконфесійної взаємодії для соціальної консолідації.

Зарубіжні дослідники також приділяють значну увагу проблемі міжрелігійної комунікації. Н. Авад (N. Awad) [7] розглядає толерантність як необхідну умову мирного співіснування представників різних релігійних традицій. Дж. Річес (J. Riches) [10] аналізує міжрелігійний діалог як форму комунікації, що сприяє кращому розумінню іншого релігійного досвіду без обов'язкової відмови від власних переконань. Б. Ван ден Торен (B. Van den Toren) [11] акцентує увагу на необхідності поєднання відкритості до діалогу із збереженням власної релігійної ідентичності. Водночас у сучасній науковій літературі недостатньо розкритим залишається питання осмислення міжрелігійного діалогу саме як чинника розвитку культурної толерантності, що не передбачає змішування або взаємного поглинання релігійних систем, а базується на принципах поваги, свободи совісті та мирного співіснування.

Отже, соціальна значущість проблеми, необхідність пошуку ефективних моделей міжконфесійної взаємодії та недостатня розробленість питання взаємозв'язку міжрелігійного діалогу й культурної толерантності зумовили вибір теми дослідження «Міжрелігійний діалог як фактор розвитку культурної толерантності».

Метою статті є осмислення міжрелігійного діалогу як важливого чинника формування та розвитку культурної толерантності в умовах сучасного плюралістичного суспільства. Увага зосереджується на виявленні того, яким чином взаємодія представників різних релігійних традицій впливає на становлення відкритості, взаємної поваги та здатності до мирного співіснування. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких завдань:

– проаналізувати філософсько-релігійні підходи до розуміння толерантності;

– розкрити сутність міжрелігійного діалогу як соціокультурного та духовного феномена;

– визначити основні чинники, що впливають на формування культурної толерантності в умовах міжрелігійної взаємодії;

– окреслити роль міжрелігійного діалогу у процесах гуманізації сучасного суспільства.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс методів, що дозволяють розкрити багатовимірність обраної проблематики. Для аналізу філософсько-релігійних підходів до розуміння толерантності застосовано метод аналізу, який дав змогу розкрити зміст основних концепцій толерантності в сучасній гуманітарній думці та виокремити їх ціннісні й світоглядні засади. Для розкриття сутності міжрелігійного діалогу як духовного та соціокультурного феномена використано метод узагальнення, що дозволив систематизувати наукові підходи до його трактування та визначити його роль у сучасному суспільстві. З метою виявлення чинників формування культурної толерантності в умовах міжрелігійної взаємодії застосовано метод аналізу і порівняння, що дало можливість зіставити різні наукові позиції щодо впливу міжрелігійного діалогу на розвиток відкритості, взаємоповаги та толерантних практик у суспільстві. Для визначення ролі міжрелігійного діалогу у процесах гуманізації сучасного суспільства використано метод синтезу, який забезпечив поєднання окремих теоретичних положень у цілісне бачення міжрелігійної взаємодії як чинника формування культури толерантності.

Результати. У сучасному гуманітарному знанні поняття толерантності розглядається як складне багатовимірне явище, що охоплює соціальний, культурний, етичний і світоглядний виміри людського буття. Воно виходить за межі простого «терпимого ставлення» та передбачає визнання права іншої людини або соціальної групи на власну систему переконань, цінностей і культурних практик. Як зазначає І. Іванюк [3], толерантність у філософсько-релігійному вимірі має не лише поведінковий, а й аксіологічний характер, оскільки пов'язана з усвідомленням цінності людської особистості та необхідності мирного співіснування різних світоглядних позицій. У цьому контексті толерантність не означає відмову від власних переконань або прийняття іншої системи вірувань, а передбачає здатність визнавати право іншого на самостійний духовний вибір. У колективному дослідженні «Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві» [1] підкреслюється, що толерантність є важливою умовою стабільності соціальних систем, оскільки забезпечує можливість конструктивної взаємодії між різними релігійними та культурними групами. У такому розумінні вона виконує не лише моральну, а й соціально-регулятивну функцію, сприяючи попередженню конфліктів і підтриманню суспільної рівноваги.

Доцільно зазначити, що у сучасному релігієзнавчому дискурсі толерантність не розглядається як нівелювання відмінностей між релігійними традиціями. Навпаки, вона передбачає визнання факту існування різних систем вірувань та формування таких моделей взаємодії, за яких ці відмінності можуть співіснувати у межах єдиного соціального простору. Саме тому толерантність виступає не як згода з усіма світоглядними положеннями іншого, а як морально-правова позиція поваги до свободи совісті.

Ціннісний вимір толерантності пов'язаний передусім із формуванням внутрішніх орієнтирів особистості, які визначають її ставлення до представників інших культурних і релігійних груп. Як підкреслює А. Боляк [2], історичний розвиток суспільства демонструє поступове становлення міжконфесійної толерантності як результату усвідомлення необхідності мирного співіснування різних духовних традицій. Водночас В. Климов [5] наголошує, що характер міжконфесійних відносин значною мірою залежить від рівня сформованості культури взаємоповаги та готовності до конструктивної взаємодії. У цьому аспекті толерантність виступає не як пасивна відсутність конфлікту, а як активна позиція, що проявляється у здатності вести діалог, визнавати відмінності та знаходити спільні основи взаємодії. А. Кобетяк [6] акцентує увагу на тому, що релігійна толерантність має також суспільно-політичний вимір, оскільки вона пов'язана із забезпеченням стабільності, безпеки та гармонійного розвитку суспільства. Таким чином, толерантність у міжрелігійному просторі може розглядатися як механізм узгодження різних світоглядних позицій без вимоги їхнього об'єднання чи взаємного прийняття догматичних положень.

Міжрелігійний діалог у сучасному гуманітарному просторі постає як особлива форма комунікації між представниками різних релігійних традицій, що ґрунтується на принципах взаємної поваги, свободи переконань і визнання права іншого на власну ідентичність. Його сутність полягає не у пошуку універсальної релігійної системи або зближенні догматичних положень, а у створенні умов для мирного співіснування різних духовних традицій. У цьому контексті важливо розмежовувати міжрелігійний діалог як соціокультурну практику та богословський діалог, спрямований на пошук doctrinalних зближень між окремими традиціями. Саме у сфері суспільної взаємодії міжрелігійний діалог виконує найбільш значущу функцію, оскільки сприяє формуванню культури взаєморозуміння без втручання у внутрішню структуру релігійних систем.

У працях Дж. Річеса (J. Riches) [10] міжрелігійний діалог розглядається як процес комунікації, що дозволяє представникам різних традицій краще розуміти позицію іншого та усвідомлювати особливості його релігійного досвіду. При цьому таке розуміння не передбачає обов'язкової зміни власних переконань, а сприяє розвитку культури поважного ставлення до відмінностей. Н. Авад (N. Awad) [7] наголошує, що міжрелігійна взаємодія є необхідною умовою мирного співіснування релігійних спільнот, оскільки вона дозволяє зменшувати напруження, формувати довіру та створювати простір для конструктивної комунікації. Своєю чергою Б. Ван ден Торен (B. Van den Toren) [11] акцентує увагу на необхідності поєднання відкритості до діалогу із збереженням власної релігійної переконаності. Такий підхід дозволяє уникнути двох крайнощів: ізоляції від іншого та втрати власної ідентичності.

Особливого значення набуває культурний вимір міжрелігійного діалогу. Як зазначає Дж. МакЕвой (J. G. McEvoy) [9], культурний плюралізм передбачає не змішування різних традицій, а створення умов для їхнього співіснування та взаємного визнання у межах спільного соціального простору. Отже, сутність міжрелігійного діалогу полягає у формуванні комунікативного середовища, де різні релігійні традиції можуть взаємодіяти на основі спільних етичних принципів, зберігаючи власну догматичну та культурну самобутність.

Міжрелігійний діалог у сучасних соціокультурних умовах виконує низку важливих функцій, які виходять за межі суто релігійної комунікації та впливають на характер взаємодії різних соціальних і культурних груп. Його значення особливо зростає в умовах глобалізації, культурного різноманіття та активізації міжконфесійних контактів, коли виникає потреба у формуванні таких моделей співіснування, які забезпечують повагу до відмінностей без їх нівелювання. Однією з ключових є *інтеграційна функція*, яка полягає у створенні умов для включення різних релігійних спільнот у спільний соціальний простір. Ця функція не передбачає об'єднання релігійних традицій у єдину систему чи подолання їхніх догматичних відмінностей, а спрямована на формування механізмів співпраці між представниками різних конфесій у питаннях, що мають суспільне значення. Саме завдяки міжрелігійному діалогу різні релігійні групи отримують можливість брати участь у спільному обговоренні соціальних проблем, реалізації гуманітарних ініціатив та підтриманні суспільної стабільності. У цьому контексті діалог виступає не засобом релігійного зближення, а формою громадянської взаємодії, заснованої на принципах взаємної поваги.

Не менш важливою є *стабілізаційна функція* міжрелігійного діалогу, яка проявляється у зниженні рівня напруженості між представниками різних релігійних традицій. У суспільствах із високим рівнем культурного та релігійного різноманіття відсутність комунікації може сприяти формуванню стереотипів, недовіри та конфліктних моделей поведінки. Як зазначає Н. Авад (N. Awad) [7], міжрелігійна взаємодія є важливою умовою мирного співіснування, оскільки створює можливості для відкритого обговорення відмінностей та подолання упередженого сприйняття представників інших традицій. При цьому метою такого діалогу є не усунення відмінностей, а вироблення прийнятних форм співіснування в умовах їхнього збереження. Важливу роль виконує також *комунікативно-посередницька функція*, яка полягає у створенні простору для обміну інформацією, пояснення власних позицій та подолання хибних уявлень про інші релігійні групи. У цьому аспекті діалог дозволяє перейти від абстрактного або стереотипного уявлення про «іншого» до більш усвідомленого розуміння його культурних і релігійних особливостей. Як підкреслює Дж. Річес (J. Riches) [10], міжрелігійний діалог може розглядатися як

форма взаємного пізнання, у процесі якого учасники отримують можливість краще зрозуміти позицію іншої сторони. Водночас таке розуміння не означає відмови від власних переконань або прийняття іншої релігійної системи, а сприяє розвитку культури поважної комунікації. Окремого значення набуває *ціннісно-нормативна функція* міжрелігійного діалогу, пов'язана із формуванням основ культурної толерантності. У процесі взаємодії представники різних традицій можуть виявляти спільні етичні орієнтири, які мають загальнолюдський характер: повагу до людської гідності, цінність життя, прагнення до миру, допомогу іншому та відповідальність перед суспільством. При цьому важливо розмежовувати спільність моральних цінностей і тотожність релігійних переконань. Саме пошук загальнолюдського ціннісного поля дозволяє забезпечити конструктивний діалог без втручання у внутрішній зміст окремих релігійних систем. За словами В. Ван ден Торен (B. Van den Toren) [11], ефективний міжрелігійний діалог передбачає одночасне поєднання відкритості до іншого та збереження власної переконаності. Такий підхід дозволяє уникнути як релігійної ізоляції, так і втрати власної ідентичності. Важливою є також *гуманізаційна функція* міжрелігійного діалогу, яка полягає у поширенні принципів людяності, поваги та відповідальності у суспільних відносинах. Через розвиток культури діалогу формується розуміння того, що релігійна відмінність не повинна бути причиною ворожості або соціального відчуження. У цьому контексті міжрелігійний діалог сприяє формуванню культури миру, яка передбачає не відсутність суперечностей, а здатність суспільства вирішувати їх ненасильницькими способами. Культура миру ґрунтується на готовності до співпраці, повазі до людської гідності та визнанні права кожної людини на власну систему переконань. Дослідження В. Бакрачі (V. Bakrača), М. Докіч (M. Dokić) та Б. Раделіч (B. Radeljić) [8] демонструють, що у складних соціальних умовах діалогічні практики можуть сприяти відновленню довіри між різними групами та створенню передумов для стабільних суспільних відносин. Таким чином, міжрелігійний діалог виконує комплекс взаємопов'язаних функцій: інтеграційну, стабілізаційну, комунікативно-посередницьку, ціннісно-нормативну та гуманізаційну. Їх реалізація сприяє розвитку культурної толерантності, яка ґрунтується не на усуненні релігійних відмінностей, а на здатності суспільства забезпечувати мирне співіснування різних світоглядних традицій.

Міжрелігійний діалог у сучасному гуманітарному та філософсько-релігієзнавчому дискурсі розглядається як важливий механізм регулювання взаємодії між представниками різних конфесійних традицій, що спрямований на забезпечення мирного співіснування в умовах релігійного та культурного різноманіття. Його значення полягає не у подоланні або нівелюванні світоглядних відмінностей, а у формуванні таких моделей комунікації, які дозволяють різним релігійним спільнотам зберігати власну ідентичність, водночас визнаючи право інших на існування та самореалізацію.

У цьому контексті міжрелігійний діалог доцільно розглядати як форму суспільної взаємодії, що ґрунтується на принципах взаємної поваги, свободи совісті, визнання людської гідності та готовності до конструктивного співіснування. Він не передбачає обов'язкового прийняття релігійних переконань іншої сторони чи перегляду власних догматичних засад, оскільки саме збереження релігійної самобутності учасників є важливою умовою його реалістичності та ефективності. На думку Дж. Річес (J. Riches) [10], міжрелігійна взаємодія може розглядатися як процес комунікації, у межах якого представники різних традицій отримують можливість краще зрозуміти позицію іншого та усвідомити складність релігійного різноманіття. При цьому розуміння іншої традиції не означає її прийняття як власної, а передбачає формування здатності до об'єктивного сприйняття, подолання упереджених уявлень і розвитку культури діалогу. Подібний підхід розвиває Н. Авад (N. Awad) [7], який наголошує на значенні толерантності у міжрелігійних відносинах як основи мирного співіснування різних релігійних груп. У цьому випадку толерантність виступає не як згода з усіма світоглядними положеннями іншої традиції, а як визнання права іншої людини мати власні переконання та реалізовувати їх у межах суспільного і правового простору.

Важливим аспектом міжрелігійного діалогу є формування толерантної свідомості особистості. Толерантна свідомість не означає відмову від власних переконань або розмивання релігійної

ідентичності. Навпаки, вона передбачає здатність людини усвідомлювати межі власного світогляду, поважати відмінності та взаємодіяти з представниками інших традицій без ворожості чи дискримінації. Саме у цьому аспекті міжрелігійний діалог сприяє формуванню культури сприйняття іншого як рівноправного учасника суспільного життя. Через безпосередні контакти між представниками різних конфесій відбувається не зміна релігійної ідентичності, а подолання спрощених уявлень, стереотипів і негативних соціальних установок. У цьому контексті важливими є положення В. Циммер та М. Штайн (V. Zimmer, M. Stein) [12], які досліджують взаємозв'язок між міжрелігійними контактами та рівнем прийняття суспільного різноманіття. Науковці звертають увагу на те, що позитивний досвід взаємодії з представниками інших груп сприяє зниженню рівня упередженості та формуванню більш відкритого ставлення до культурних і релігійних відмінностей.

Міжрелігійний діалог також має важливе значення у формуванні культури миру. Його роль полягає у створенні комунікативного простору, у якому конфесійні відмінності не стають джерелом конфронтації, а врегульовуються через механізми взаємоповаги та конструктивної взаємодії. У цьому сенсі діалог виступає не способом пошуку єдиної релігійної позиції, а інструментом забезпечення стабільності та соціальної гармонії. За словами В. Климова [5], толерантизація міжконфесійних відносин залежить від здатності суспільства створювати умови для відкритої комунікації та взаємного визнання різних релігійних позицій. Саме тому міжрелігійний діалог може розглядатися як соціальний механізм попередження конфліктів, який дозволяє переводити суперечності з площини протистояння у площину цивілізованого обговорення.Водночас культура миру, що формується через міжрелігійну взаємодію, не передбачає усунення відмінностей між традиціями. Її основу становить визнання того, що різні релігійні системи можуть співіснувати в одному суспільному просторі за умови дотримання загальнолюдських і правових принципів. До таких принципів належать повага до людської гідності, цінність життя, свобода совісті, відповідальність перед суспільством та відмова від насильницького нав'язування власних переконань. У цьому аспекті позиція Б. Ван ден Торена (B. Van den Toren) [11] щодо поєднання відкритості та збереження власної переконаності набуває особливого значення. Дослідник акцентує увагу на тому, що конструктивний діалог можливий саме за умови, коли його учасники не відмовляються від власної ідентичності, а вступають у взаємодію з позиції поваги та відповідальності.

Міжрелігійний діалог є важливим чинником формування толерантної свідомості та культури миру не через взаємне прийняття релігійних доктрин, а через створення простору взаємної поваги, правового визнання та мирного співіснування різних світоглядних позицій. Його головна функція полягає у формуванні суспільної культури, у якій відмінність не сприймається як загроза, а визнається природною характеристикою людського різноманіття.

Формування культурної толерантності в умовах міжрелігійної взаємодії є складним соціокультурним процесом, у якому поєднуються особистісні переконання людини, особливості суспільного середовища та характер комунікації між представниками різних релігійних традицій. Водночас толерантність у цьому контексті не означає відмову від власних світоглядних позицій або прийняття релігійних переконань іншої сторони. Її сутність полягає у здатності визнавати право іншої людини на власну систему цінностей, дотримуватися принципів взаємної поваги та будувати взаємодію без примусу чи дискримінації. Саме тому культурну толерантність доцільно розглядати як форму соціально-психологічної готовності особистості до співіснування в умовах різноманіття, яка передбачає не усунення відмінностей, а вироблення конструктивних способів взаємодії між різними культурними та релігійними групами.

Одним із базових чинників формування культурної толерантності є ціннісний чинник, який визначає моральні та світоглядні орієнтири особистості у ставленні до представників інших традицій. Його основу становлять такі універсальні принципи, як повага до людської гідності, свобода совісті, відповідальність, неприйняття насильства та визнання права кожної людини на власні переконання. Як зазначає І. Іванюк [3], толерантність у філософсько-релігійному вимірі має не лише зовнішній поведінковий прояв, а й пов'язана з внутрішнім усвідомленням

необхідності співіснування різних світоглядних позицій. Водночас це усвідомлення не передбачає обов'язкового погодження з іншими переконаннями, а означає здатність розмежовувати власну віру та право іншого на відмінну позицію. У цьому аспекті важливим є розуміння толерантності як морального принципу співіснування, а не як засобу подолання релігійних відмінностей. Людина може залишатися носієм власної релігійної ідентичності та водночас визнавати легітимність існування інших традицій у суспільному просторі. Саме така позиція створює основу для конструктивної міжрелігійної взаємодії.

Історичний розвиток суспільств також демонструє, що толерантність формується поступово через зміну соціальних норм і ціннісних орієнтацій. Як підкреслює О. Боляк [2], міжконфесійна толерантність є результатом тривалого розвитку цивілізаційних моделей співіснування, у межах яких формується розуміння необхідності поваги до релігійного різноманіття. Другим важливим чинником є соціокультурний чинник, який визначає умови, у яких відбувається взаємодія між різними релігійними спільнотами. Рівень розвитку демократичних інститутів, правова культура суспільства, історичний досвід співіснування конфесій та характер суспільних комунікацій безпосередньо впливають на формування моделей ставлення до релігійної інакшості.

У дослідженнях В. Климова [5] наголошується, що характер міжконфесійних відносин значною мірою визначається соціальними умовами, у яких відбувається взаємодія релігійних груп. Відкрите суспільне середовище, засноване на принципах свободи та рівності, створює передумови для розвитку толерантних моделей співіснування, тоді як дискримінаційні практики або конфліктні соціальні установки посилюють дистанціювання між групами. Важливим аспектом соціокультурного чинника є також роль суспільних інституцій – освітніх закладів, громадських організацій, засобів масової інформації та релігійних спільнот. Саме вони значною мірою формують суспільні уявлення про представників інших традицій, сприяють поширенню культури діалогу або, навпаки, можуть підтримувати стереотипні уявлення. Третім чинником виступає комунікативний чинник, який безпосередньо пов'язаний із практикою міжрелігійного діалогу. Саме комунікація створює можливість для подолання упереджених уявлень, оскільки дозволяє переходити від абстрактного образу «іншого» до реального досвіду взаємодії з конкретними людьми та спільнотами. Водночас ефективна комунікація між представниками різних релігійних традицій не передбачає пошуку єдиної світоглядної позиції або відмови від власних переконань. Її завдання полягає у створенні умов для відкритого обговорення відмінностей, взаємного розуміння позицій та формування практик мирного співіснування. У цьому контексті важливими є положення Н. Авад (N. Awad) [7], який розглядає міжрелігійну взаємодію як необхідну умову підтримання суспільної гармонії. Діалог, на думку дослідника, сприяє зниженню рівня напруження між релігійними групами саме через можливість конструктивної комунікації та взаємного визнання. Важливу роль у формуванні толерантності відіграють безпосередні міжрелігійні контакти. Вони сприяють руйнуванню стереотипів, оскільки людина отримує можливість оцінювати представників іншої традиції не через абстрактні уявлення чи суспільні міфи, а через реальний досвід взаємодії. Як показують дослідження В. Циммер та М. Штайн (V. Zimmer, M. Stein) [12], міжрелігійні контакти можуть позитивно впливати на рівень прийняття суспільного різноманіття, особливо серед молоді. Водночас цей ефект пов'язаний не із зміною власних переконань, а з розвитком здатності до співіснування, взаємоповаги та подолання упередженості.

Формування культурної толерантності в умовах міжрелігійної взаємодії визначається сукупністю взаємопов'язаних чинників: ціннісних, соціокультурних і комунікативних. Їхня взаємодія забезпечує розвиток такої моделі суспільних відносин, у якій релігійне різноманіття не розглядається як перешкода для єдності, а врегульовується через принципи поваги, свободи совісті та мирного співіснування.

Висновки. Отже, міжрелігійний діалог виступає важливим соціокультурним чинником формування та розвитку культурної толерантності в умовах сучасного полікультурного суспільства. Його значення полягає не у взаємному прийнятті чи ототожненні різних релігійних доктрин, а у створенні простору конструктивної взаємодії, заснованої на повазі до права кожної

людини та релігійної спільноти мати власні світоглядні переконання. Культурна толерантність формується у процесі поєднання ціннісних, соціокультурних і комунікативних чинників, серед яких важливу роль відіграє міжрелігійний діалог як форма відкритого спілкування та пошуку можливостей мирного співіснування представників різних традицій. Саме діалогічна взаємодія сприяє подоланню упереджень, зниженню рівня міжконфесійної напруги та розвитку культури взаємоповаги без заперечення конфесійної своєрідності її учасників.

Міжрелігійний діалог виконує інтеграційну, стабілізаційну, комунікативно-посередницьку, ціннісно-формувальну та гуманізаційну функції, які забезпечують розвиток толерантної свідомості та культури миру. Його гуманістичний потенціал полягає у формуванні спільного простору взаємодії на основі загальнолюдських цінностей – поваги до людської гідності, цінності життя, милосердя, соціальної відповідальності та мирного співіснування. Водночас ефективний міжрелігійний діалог передбачає збереження догматичних і світоглядних основ кожної релігійної традиції, оскільки саме визнання права на відмінність є фундаментальною умовою справжньої толерантності. *Перспективи подальших досліджень* можуть бути пов'язані з аналізом практичних моделей міжрелігійного діалогу в освітньому середовищі та їх впливу на формування толерантних установок у молоді.

Інформація про використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту використовувалися для пошуку наукових джерел, опрацювання бібліографічної інформації та технічного оформлення списку використаної літератури. Штучний інтелект не використовувався для формулювання авторських висновків, інтерпретації результатів дослідження та підготовки основного змісту статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві / Ю.Г. Борейко, К.М. Вергелес, Л.А. Виговський та ін. ; під заг. ред. К.М. Вергелес, О.І. Предко. Київ : ФОП Кушнір Ю.В., 2021. 352 с

2. Боляк О. Проблема релігійної та міжконфесійної толерантності в контексті історичного розвитку людської цивілізації. *Collection of Scientific Theses: Based on the Materials of Student Scientific Readings*. 2022. С. 197–200. URL: https://hal.science/hal-04130781 (дата звернення: 25.06.2026)

3. Іванюк І. Розуміння толерантності: філософсько-релігійний аналіз. *Religio*. 2021. С. 229–237. URL: https://www.religio.org.ua/index.php/religio/article/view/1180 (дата звернення: 25.06.2026).

4. Кислий А. О. Міжхристиянський діалог та формування ціннісних основ соціального ідеалу в ситуації невизначеності. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2020. Вип. 1 (87). С. 38–51. DOI: https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.1(87).2020.38-51

5. Климов В. Міжконфесійні відносини: їх форми і шляхи толерантизації. Практичне релігієзнавство / за ред. А. Колодного, Л. Филипович. Київ : Українська конфедерація журналістів ; Українська асоціація релігієзнавців, 2012. С. 237–256.

6. Кобетяк А. Релігійна толерантність і національна безпека в контексті загальної теорії політики України. Міжнародні та політичні дослідження. 2025. № 2(8). С. 22–27. DOI: https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-22-27

7. Awad N. G. Dispensable and Inconsequential? Reflections on the Value of Tolerance in Interreligious Relations and Dialogue. *Context: Journal of Interdisciplinary Studies*. 2023. Vol. 10, No. 2. DOI: https://doi.org/10.55425/23036966.2023.10.2.61

8. Bakrača V., Dokić M., Radeljić B. The Complexities of Interreligious Dialogue in the Post-Yugoslav Context. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2023. Vol. 25, No. 5. P. 811–831. DOI: https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2167176

9. McEvoy J. G. Cultural Plurality and Inculturation: Foundations for Intercultural Dialogue. *Irish Theological Quarterly*. 2022. Vol. 87, No. 4. P. 259–279. DOI: https://doi.org/10.1177/00211400221127120.

10. Riches J. Interreligious Dialogue as a Mutual Learning Process. *The Expository Times*. 2023. Vol. 135, No. 1. P. 10–17. DOI: https://doi.org/10.1177/00145246231185513.

11. Van den Toren B. Openness, Commitment, and Confidence in Interreligious Dialogue: A Cultural Analysis of a Western Debate. *Religions*. 2023. Vol. 14, No. 4. Article 439. DOI: https://doi.org/10.3390/rel14040439.

12. Zimmer V., Stein M. Akzeptanz gesellschaftlicher Diversität durch junge Muslim:innen und Christ:innen in Abhängigkeit der Stärke der Religiosität und interreligiöser Kontakte. *Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik*. 2022. Vol. 6. P. 399–429. DOI: https://doi.org/10.1007/s41682-022-00111-6.

REFERENCES

1. Verheles, K.M., Boreiko, Yu.H., Vyhovskyi, L.A. ta in. (2021). Bezpeka, relihiia, tserkva v suchasnomu suspilstvi. [Security, religion, church in modern society]. K.M. Verheles, O.I. Predko (Ed.). Kyiv: FOP Kushnir Yu.V., 352 s. [in Ukrainian].

2. Boliak, O. (2022). Problema relihiinoi ta mizhkonfesiinoi tolerantnosti v konteksti istorychnoho rozvytku liudskoi tsyvilizatsii. [The problem of religious and interfaith tolerance in the context of the historical development of human civilization]. Collection of Scientific Theses: Based on the Materials of Student Scientific Readings. S. 197-200. Retrieved from: https://hal.science/hal-04130781 [in Ukrainian].

3. Ivaniuk, I. (2021). Rozuminnia tolerantnosti: filosofsko-relihiinyi analiz. [Understanding tolerance: philosophical and religious analysis]. *Religio*. S. 229-237. Retrieved from: https://www.religio.org.ua/index.php/religio/article/view/1180 [in Ukrainian].

4. Kyslyi, A.O. (2020). Mizhkhrystyianskyi dialoh ta formuvannia tsinnisnykh osnov sotsialnoho idealu v sytuatsii nevyznachenosti. [Inter-Christian dialogue and the formation of value foundations of the social ideal in a situation of uncertainty]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky.* Vyp. 1 (87). S. 38-51. DOI: 10.35433/PhilosophicalSciences.1(87).2020.38-51 [in Ukrainian].

5. Klymov, V. (2012). Mizhkonfesiini vidnosyny: yikh formy i shliakhy tolerantyzatsii. [Interfaith relations: their forms and ways of tolerance]. Praktychne relihiieznavstvo. A. Kolodnyi, L. Fylypovych (Ed.). Kyiv: Ukrainska konfederatsiia zhurnalistiv; Ukrainska asotsiatsiia relihiieznavtsiv. S. 237-256. [in Ukrainian].

6. Kobetiak, A. (2025). Relihiina tolerantnist i natsionalna bezpeka v konteksti zahalnoi teorii polityky Ukrainy. [Religious tolerance and national security in the context of the general theory of Ukrainian politics]. *Mizhnarodni ta politychni doslidzhennia*. № 2(8). S. 22-27. DOI: https://doi.org/10.26642/sas-2025-2(8)-22-27 [in Ukrainian].

7. Awad, N.G. (2023). Dispensable and Inconsequential? Reflections on the Value of Tolerance in Interreligious Relations and Dialogue. *Context: Journal of Interdisciplinary Studies.* Vol. 10, No. 2. DOI: https://doi.org/10.55425/23036966.2023.10.2.61

8. Bakrača, V., Dokić, M., Radeljić, B. (2023). The Complexities of Interreligious Dialogue in the Post-Yugoslav Context. Journal of Balkan and Near Eastern Studies. Vol. 25, No. 5. P. 811-831. DOI: https://doi.org/10.1080/19448953.2023.2167176

9. McEvoy, J.G. (2022). Cultural Plurality and Inculturation: Foundations for Intercultural Dialogue. Irish Theological Quarterly. Vol. 87, No. 4. P. 259-279. DOI: https://doi.org/10.1177/00211400221127120

10. Riches, J. (2023). Interreligious Dialogue as a Mutual Learning Process. The Expository Times. Vol. 135, No. 1. P. 10-17. DOI: https://doi.org/10.1177/00145246231185513

11. Van den Toren, B. (2023). Openness, Commitment, and Confidence in Interreligious Dialogue: A Cultural Analysis of a Western Debate. Religions. Vol. 14, No. 4. Article 439. DOI: https://doi.org/10.3390/rel14040439

12. Zimmer, V., Stein, M. (2022). Akzeptanz gesellschaftlicher Diversität durch junge Muslim:innen und Christ:innen in Abhängigkeit der Stärke der Religiosität und interreligiöser Kontakte. [Acceptance of social diversity by young Muslims and Christians depending on the strength of religiosity and interreligious contacts]. Zeitschrift für Religion, Gesellschaft und Politik. Vol. 6. P. 399-429. DOI: https://doi.org/10.1007/s41682-022-00111-6

Riabko Ihor Volodymyrovych
PhD in Public Administration,
Associate Professor at the Department of Social Work and Theology
Classical Private University
70-B, Zhukovskoho str., Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0000-8779-9051

INTERRELIGIOUS DIALOGUE AS A FACTOR IN FOSTERING CULTURAL TOLERANCE

Problem. *Contemporary society is characterized by increasing religious, cultural, and ideological diversity, which intensifies the need to identify effective mechanisms for interaction among representatives of different religious traditions. In this context, interreligious dialogue has become an important factor in the development of cultural tolerance, mutual respect, and peaceful coexistence in a pluralistic society. At the same time, interreligious dialogue should be understood not as a process of changing or unifying worldviews but as a form of constructive communication based on respect for the right of every individual and religious community to preserve their own identity.*

Purpose. *The purpose of the study is to provide a philosophical and religious analysis of interreligious dialogue as a sociocultural phenomenon that contributes to the development of cultural tolerance, mutual respect, and the peaceful coexistence of representatives of different religious traditions.*

Methods. *The study employs a set of general scientific methods, including analysis, generalization, comparison, and synthesis, which made it possible to reveal the essence of interreligious dialogue and determine its role in the formation of cultural tolerance.*

Results. *The study demonstrates that cultural tolerance is formed under the influence of value-based, sociocultural, and communicative factors, among which interreligious dialogue occupies a central place as a practice of open communication and mutual recognition. It is proved that effective interreligious dialogue does not imply the elimination of confessional differences or the transformation of the doctrinal foundations of particular religious traditions. Instead, it is based on the principles of respect, equality, freedom of conscience, and the search for common humanistic values. The study shows that interreligious dialogue performs integrative, stabilizing, communicative-mediating, and humanizing functions, contributing to conflict reduction, overcoming prejudice, and promoting a culture of peace. It is substantiated that a tolerant consciousness does not necessarily imply acceptance of another religious system but rather the ability to recognize the right of others to their own worldview choices. It is concluded that interreligious dialogue is an important mechanism for harmonizing social relations, as it ensures the possibility of peaceful coexistence among different religious traditions while preserving their distinct identities and promoting a culture of mutual respect in contemporary society.*

Key words: *interreligious dialogue, cultural tolerance, religious interaction, tolerant consciousness, culture of peace, spiritual communication, interfaith relations, freedom of conscience, humanization of society.*

Дата першого надходження статті до видання: 29.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 02.11.2026